

Tiszavirág-életű Vándorbot

Meghiúsult lapindítási próbálkozás Bácskossuthfalván több mint fél évszázaddal ezelőtt

*Furcsa ködöt mázol
a foltos ingű aggodalom
v a l a h o l
koraszülött gyantacsöppeket fojtogat
a szélvész,
de ha nagyon figyelsz
itt mellettem
egy pillanatra megláthatod
a soh'sem volt B é k é t...*

Vankó Gergely bácskossuthfalvi költőnk *Várzáslat...* c. verse a vele együtt merészet álmodó helybéli fiatalok indította lapban, a *Vándorbot* első számában jelent meg 1966 karácsonyának másnapján, december 26-án. Véletlenül bukkantam rá, mást keresve régi dolgom, a félretett írások, írásaim között. *Zsengéim, a Vándorbot első számai* – olvastam megilletődve a köteg borítóján. A megelevenedő emlékek nyomán hirtelen, szinte egyszerre lett tapinthatóvá a múló idő. Mintha csak gondolatainkat értem volna tetten a megsárgult, sokszorosítón, 400 példányban nyomtatott lapokon. Így készült a *Vándorbot* első két száma (amelyet sikerült megőriznem). Az első tízoldalas volt, a második tizennyolc. Belefeledkezve olvastam végig egy ültő helyemben az azóta többszörösen nagykorúvá lett szavakat, írásokat. Érezni vélem súlyukat. Az idő távlatából még *jövendölés*-ként is hathatnak akkori fiatal költőink versei – gondolom. Mert „*Még riadt fellegű fogoly / a szabadság*” – olvassom idézett költőnk *Búcsúzás* c. versében, szintén az első számban. De mi készítette a bácskossuthfalvi (régii nevén moravicai) fiatalokat lapindításra? Mit tudunk meg az első számból?

„A *Vándorbotot* az Ifjúsági Szövetség moravicai szervezetének irodalmi csoportja adja ki. Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Varga Sán-

dor, Méhes Béla és Tóth László (szerkesztő). Megjelenik havonta egyszer.” Olvasom a címlap alján. A 2. oldalon a szerkesztő *Induláskor* c. írása megvillantja az útkeresés (megannyi kérdést sejtető) esélyeit: „Fiataljaink *Vándorbotja* ez, amely segít a cél felé vezető utak járásában. Induláskor kicsit lámpalázunk van, egy kicsit visszariadunk önmagunktól, vagy a céltől. Indulni mindig nehéz, de mégis élményteli dolog. [...] Szerény lapot tart az olvasó a kezében, a *Vándorbotot*, szerényet – olyant, mint amilyenek az indulási lehetőségek – a legegyszerűbb nyomdatechnikával készültet, nem világnevek műveivel, alkotásaival, hanem életközösségünk fiataljainak írásaival. Célunk, hogy a lap köré gyűjtsük azokat a fiatalokat, akik barátai a tollnak, a gondolatnak, a papírra vetett érzelmeknek, azokat, akik próbálkoznak, akik most teszik meg az első szárnycsapásokat az alkotás felé.

Kezdetben igazi nyomdatechnikával kiadott lapra gondoltunk, illusztrációkkal, képekkel – ez azonban egyelőre lehetetlen. Az ISZ helyi szervezetének igen szerény lehetőségei vannak lapunk pénzelésére. Egyelőre elégedjünk meg ennyivel is. Egyelőre csak munkatársakat, tehetségeket, merész fiatal tollforgatókat keresünk, hogy minél tömegesebben bizonyítsuk, és igazoljuk lapunk fontosságát – célját.” Az útravalóval az erkölcsi és anyagi támogatás reményében szerette volna megnyerni a szerkesztőség az olvasók tetszését. A későbbiekből megtudjuk – ez nem sikerült.

A világot megváltani akaró nemzedék lehetünk mi is, csakúgy, mint előttünk – s utánunk – annyian... S hogy mennyi minden befolyásolta, befolyásolhatta ebbéli törekvésünket – évekkel, évtizedekkel később, a *megtörtént történelem* (megbecsült Szeli István tanár úr szavaival élve) komparatív viszonylatában kezdtük/kezdtém boncolgatni igazán. A tényleges felnőtté válásom, az önmagammal való őszinte – olykor kínos pillanatokat is okozó – kíméletlen szembenézés lélek-, lelkiismeret-próbáló folyamata azóta

is tart. Visszaszámolás nélkül tudom: épphogy nagykorú lettem a *Vándorbot* indulása előtt egy hónappal. A beilleszkedésem, az ismerkedésem a korombeli fiatalokkal, az akkor még – számomra legalábbis – mesés falu életével még tartott. Alig múlt két éve, hogy a családom visszaköltözött Bácskossuthfalvára. Orom, Újfalu, a tanya-világ sajátos életvitele után egy egészen más világba csöppentem, a Szabadkán elkezdett középiskolai éveimet is beleértve... A múltban kutatva az ablakra réved tekintetem, észrevétlenül is a mind nagyobb pelyhekben hulló, szél táncoltatta pelyheket figyelem. A gép mellett ülve nem is láthatok mást: ablaknyi végtelenbe tűnő világ. Mindig is szerettem a hólepte, fehérbe burkolózó tájat. Újfalutól az oromi (rég) iskolába menet, nem ritkán csapást vágva, egymás után libasorban lépkedve volt belőle részünk elégszer. Vajon milyen idő lehetett 1966 decemberében, fehér volt-e a karácsony? Milyen karácsony?! – amikor ezt így nem illett kimondani nyilvánosan. Bár Bácskossuthfalván is a legtöbb házban-családban már karácsony előtt feldíszítették a fenyőfát. Nálunk ez változó volt, édesapám íratlan szabálya szerint mindig akkor járt nálunk a Téalpó, amikor az iskolában is. Emlékszem, örültünk, amikor erre – mint szinte mindenütt – az ünnep előtt került sor, ilyenkor egészen másként éreztük magunkat. A három testvér közül én mindenképpen. Jólesett a többséghez tartozni... Messzire kalandoztam a *Vándorbot*tól. Naplóm harmadik füzeté rejti az akkori bejegyzéseimet, a segítségemre lehetnek, talán, gondolom. S láss csodát, megtudom belőle: fehér volt a karácsony, az éjjel is esett, másnapján, hétfőn – a *Vándorbot* hivatalos születése napján – előbújtak a nap sugarai... S nem lehetett szünet az iskolákban, és Szabadkát Suboticának illett nevezni... Még a naplóm-ban is így írtam éveken keresztül. A *Vándorbot* első számát később kaptam meg. Topolyán egy ifjúsági gyűlésen Tóth Lacival és Méhes Bélával kisújságunk további (bizonytalan) sorsáról beszélgettünk. Tetszett a „komolykodó nagyfiúk”, a fiatal ifivezetők bizalma, támogatása. Mégis sokat vívódtam eleinte. A leírt, kimondott szavaim önálló élete abban a pillanatban elkezdődik, amint megjelennek. Mennyire másként éreztem magam, amikor egyedül lehettem néma, megértő társammal. Lapjai fölé hajolva semmi sem

fogta vissza a kezem. Most, hogy olvasom az ötven-egynéhány éves bejegyzéseimet, sokszor elmosolyodok... Emlékszem, mennyi bátorítás kellett, hogy átadjam a *Vándorbot* szerkesztőinek kis karcolataimat. Ez részben azért volt, mert a gimisek, nem kis íróniával, csak szakbarbárok-nak neveztek bennünket, technikumba járókat. Az ifiszervezet irodalmi csoportja ezeket a megkülönböztetéseket igyekezett elsimítani, minimalizálni. Ami azt illeti, szóhoz is juthattunk, szavaltunk a falunk különböző rendezvényein. Ez is fokmérője volt a *fiatalság társadalmi aktivitásának*. Ilyen környezetben váltunk *felnetté*. Ilyen környezetben született meg a *Vándorbot*. S azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy akkoriban a fiatalok körében mindinkább kezdett teret hódítani a külföldi munkavállalás intézményesített lehetősége. Egyre-másra kezdtek megragadni az élet kínálta *vándorbotot*. Topolyán még tanfolyamokat is szerveztek a munkaközvetítőben, főleg a németországi igények alapján. Azóta sok víz lefolyt a Dunán, a Tiszán, a Száván – hogy Szerémséget se hagyjam ki. S akkor még nem említettem Baranyát, Szlavóniát, a Mura-vidéket... A háborúk beleszóltak az életünkbe, gyökerestől próbálva kitépni kötődésünket őseink földjéhez – a mi szülőföldünkhöz: „ó kedves mondd / [...] ha a vér elfolyik / feljön-e még egyszer / majd a Nap”. Életünk nagy kérdései azóta egyre fokozódnak. Az emberhez méltó élet megteremtésének csekély lehetőségei miatt mind többen ragadnak vándorbotot. Fiatal gyermekes családok hagyják el az ősi fészket. De ez másik történet.

Irodalmi *Vándorbot*unk nyitóversében, Varga Sándor (Bácskossuthfalva, 1945 – Bácsgyulafalva, 2014) *RIA VERSEK* c. sorozatában benne van a múltunk, a mindenkori jelenünk. De vajon milyen lesz a jövőnk? Megtisztul-e „az évek kohóiban”?

RIA VERSEK

RIA I.
már születésünkkor bezárkóztunk
önnön – törvényeink
koncentrikus köreibe,
hogy megvédjük
magunkat
m a g u n k t ó l

RIA II.

ó kedves mondd
 ha a vér folyik
 a vér
 a vér
 a vér
 ha a vér elfolyik
 ó kedves mondd
 ha elfolyik
 mi marad
 és mondd
 hogy akkor
 feljön-e még egyszer
 majd a Nap

RIA III.

ha a csontok imáit idézem
 jóllakottan vacsora után
 magam már
 az idő krematóriumában érzem
 egyedül
 század –
 ezred –
 milliomod –
 sok – milliárd – magammal
 mi emberek
 és állatok
 együtt élünk
 ó RIA jöjj
 és légy velem
 szerelmem
 míg élünk
 élünk
 élünk
 és eszmetűzben égünk
 hogy porainkon egykor
 újra fellángoljon létünk
 a mi vétkünk
 a mi vétkünk
 ó
 jaj
 ó
 jaj
 és egy utolsó sóhaj
 ó RIA
 létünk a mi vétkünk

RIA IV.

megtisztulni azonban már
 csak az emlékek tisztulhatnak meg
 az évek kohóiban

Önéletírása szerint Varga Sándor az 1960-as években kezdett el írni. Nem tudni, miért, de nem említi, hogy első versei a *Vándorbotunkban* jelentek meg, a fedőlap és az illusztrációk is az ő munkái voltak. Emlékező írásunk szolgáljon az eddig ismertek kiegészítéséül. Önvallomásából idézve írja Gubás Ágota a Magyar Szóban 2014. április 7-én megjelent nekrológiájában: „»Az Ifjúságban és a Dolgozóban jelentek meg akkoriban verseim. 1975-ben elnémultam. Mellőzött lettem, vagy csak nekem tűnt úgy. De a divatos **semmitmondásnak** (költőnk kiemelése) nem voltam híve. ... Aztán '95-től ismét írni kezdtem, nem törődve azzal, hogy tetszik-e valakiknek (bár nem volt ellenemre) vagy sem. Úgy éreztem, hogy nem hallgathatok, és más nem mondhatja el azt és úgy, amit és ahogy én.« 2002-ben került ki a nyomdából első versgyűjteménye **Belémfalazottan** címmel az újvidéki **Forum Kiadó** gondozásában.

»Sajátos versvilágot teremtett Varga Sándor, ami csak így, kötetbe gyűjtve járható be igazán« – írta Fekete J. József kritikus. Igen ám, csak hogy nem engedték bejárni ezt a világot a mindenkori megmondhatók. A szerző reménykedve adta át a második versgyűjteményét ismét a Forumnak, de miután évekig hiába várta, hogy sor kerüljön a megjelentetésre, visszakérte a kéziratot és átadta az Aracsnak. Valószínűleg ezzel pecsételte meg a sorsát, mert ezt követően az Aracs Társadalmi Szervezet (amely az Aracs, a délvidéki magyarság közéleti folyóiratát 2001-ben indította útjára) mint kiadó hiába pályázott itthon és Magyarországon, mindenütt elutasították. Talán magyarázatot ad a miéltre, hogy a kéziratokat elbíráló bizottságban rendre ott volt az a szerkesztő, akitől a szerző visszakérte a kéziratot. Az Aracs megelégedve, hogy Canossát járjon, saját szerény eszközeiből vállalta a könyv közreadását, így született meg 2011-ben a **Mindennapi nagypéntek**. Varga Sándor 1999 és 2011 között írt költeményei nemcsak a délvidéki magyarság sorskérdéseit, életérzéseit sűrítik, hanem a legutóbbi balkáni vérzivataros időkről is lenyomatot adnak. Önmagunk megértéséhez is hozzájárul e kötet, amely a délvidéki magyar költészetből tematikájával, gazdag formavilágával is kiemelkedik.» – Eddig az idézet a nekrológból.

Minden és semmi vagy

*a benned rejlő világ törpe mása – önmagad
a létben csak halvány árnyalat
termékenyen fellobbanó
vagy terméketlenül hamvadó
minden és semmi vagy
az idő falsebez
és hátrahagy*

A *Vándorbot* első számának megjelenése után a szerény körülmények között működő szerkesztőség izgatottan várta a visszajelzéseket. Ez kiderül Tóth László szerkesztő *Az első szám után* c. írásából: „Amikor a nagy lázas munka után elkészült a *Vándorbot* első száma, azt kérdeztük magunktól: hogyan fogadják lapunkat az olvasók, megértenek-e bennünket, megnyerjük-e tetszésüket, lesznek-e támogatóink?

Kíváncsian figyeltük az arcokat, amint átadtuk a szerény lapot az olvasónak. Volt, aki nagy érdeklődéssel lapozott bele, olvasta el, de volt, aki csak szolidaritásból nem utasított vissza bennünket. Igen, minden úgy történt, mint általában az életben: az újat néha tetszéssel, néha elvetéssel fogadjuk. [...]

Örömmel állapítjuk meg, hogy máris bővült munkatársaink köre, ami lapunk létezését igazolja. Külön öröm volt számunkra az a megértés, támogatás, amit a társadalmi-politikai vezetők, munkások, de különösen a DNSZSZ-nek (Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége) az elnöke, valamint az elemi iskola igazgatója és a Népegyetem vezetője nyújtott. Lapunkról – annak ellenére, hogy helyi jellegű – már a Novi Sad-i rádióban, a Magyar Szóban is tudnak.”

Az apróbb hibák ellenére valóban a vártnál nagyobb volt az érdeklődés: a fiatalokból álló lelkes kis csapat híre gyorsan meghaladta a topolyai község határait.

Újra és újra elolvastam a második számban megjelenteket. Több mint fél évszázad után a kor lenyomatainak, érzéseink, jelenségeink megélésének, vállalásának tűnnek. Elmélkedek, csak úgy magamban, miközben a naplómát is lapozom. Rábukkanok a tizenharmadik születésnapomkor lejegyzett Gondolataim sodrában c. karcolatpróbálkozásomra, amely *Gondolatláz* címmel jelent meg a második számunkban, s amelyet Varga Sándor illusztrált találóan.

Nem tudom, ír-e még verseket Tóth Bojnik László, aki Bácskossuthfalva, majd Újvidék után elkerült Bosznia-Hercegovinába, Banja Lukára. Ott alapított családot, s ott érte a háború. A szarajevói magyarokról példát véve Banja Lukán is szerveződtek az ott élő magyarok, és 2003-ban megalakították a Magyar Szó Egyesületet, amelynek ma 70 tagja van. Az egyesület nevében Tóth Bojnik László képviseli a magyarokat a boszniai Szerb Köztársaság parlamentjében. Első versei a *Vándorbot*-ban jelentek meg. A *Hozzád (III.)* c.-ből idézek:

*„üres tavaszi illatok
s ti futkosó csöppek az ablakon
a félhomály takarja lényetek
ó ti nem tudjátok
nem tudjátok
hogy félek tőletek”*

A második számban megjelent Tóth László naplórészlete, Bancik István *Appassionata* c. novellája, Vankó Gergely két verse és Varga Sándor *Közeledés* c. novellája is.

K É N Y S Z E R Í T V E

V O L T A M

Kényszerítve voltam
elgondolkodni
egy szakadék
szélén.
Alant
hóvihar dühöngött,
függetlenül
az emberek akarataától,
s azt hiszem,
ez volt az,
ami kényszerített,
hogy elgondolkodjam
ott,
a Szakadék szélén...

a/ Sasfészekben jöttem rá
hogy átlagembernek lenni
egyenlő
a Nemléttel.

N Y Á R I
Z I V A T A R

csipkés jegimákat illeszt
patogó testü valójára
nőros kedvel megozza
s borostás, indulat-fényű harapásokat
megfordul a hordák történelem előtti elméjében,
majd félelem nélkül menekül,
s közben néha borzongva elfekszik
a kanyar ígájában,
hogy utána szánszorosan érezze
főktelen hatalmát.

b/ Repültem
a csillagok
fény-táblái között,
csoda-e,
hogy megtanultam sírni?..

V A N K Ó Gergely

*Vankó Gergely versei és a róla
készült Varga Sándor-rajz*

Volt egyszer egy Vándorbot címmel a Magyar Szóban (2017. június 19.) megjelent jegyzetében Fekete J. József művészeti-kritikai havilapnak nevezi a bácskossutfalvi fiatalok több mint fél évszázaddal ezelőtti szárnypróbálgatását. A szerkesztőről ezt írja: „Az a Tóth László vitte a lapot, aki később évtizedeket töltött a Magyar Szó szerkesztőségében, és hosszú időn keresztül, megszűnéséig vezette a lap Dunatáj című heti mellékletét.” Az első két száma után kételkedtek is, bizakodtak is az újszerűséget bátran felvállaló fiatalok. A továbbiakban olvashatjuk: „Csak az 1967. márciusi, 3-4. szám vezércikke harangozta be a kettős arculatváltást: immár nyomdában állítják elő a kiadványt, és nyitott nemcsak a moravicai tehetséges fiatalok előtt, hanem igyekeznek fölkarolni a vajdasági fiatal tehetségeket is. A vezércikkből viszont kiderül, hogy máris baj van a finanszírozással, amit Szeles Károly címlapon elhelyezett karikatúrája is nyomatékosít: az újszülött Vándorbotot fiatalok csoportja tolja a Vajdasági Magyar Irodalom kebelére, csak éppen hiányzik a donáció. A gondok ideiglenes áthidalására így emlékezik a főszerkesztő:

– Csubela Ferenc, a Szocialista Szövetség topolyai választmányának elnöke elvitt a verbászi nyomdába, és bemutatott az igazgatónak. Megállapodtunk, hogy lapszámonként egy-két liter pálinkáért és egy kiló dohányért kézi szedéssel kinyomtatják a lapot, 1500 példányban. A képek nyomtatásához szükséges kliséket a Forum nyomdájában készítettem, baranyai borral fizettem. A lapot magam terjesztettem az akkor még létező, moravicai központú, de vajdasági jellegű, általam vezetett Egyetemisták Klubja 400 tagjának segítségével.

A már említett harmadik lapszám belső oldalait B. Varga László, a későbbi orientalista tudós, Vankó Gergely (elhunyt), Tóth Bojnik László, Varga Sándor (elhunyt) verses munkái, Barta József rajzai töltik ki, majd következnek Farkas András (korán elhalálozott), Simon István, Balogh István, Vicei Károly, Utsai Mária alkotásai. A kolofonból kiderül, ki mit csinált a lapnál. A szerkesztőbizottság tagjai: Bancik István, később Balogh István, B. Varga László, Lódi Gábor, Méhes Béla, Tóth László főszerkesztő, Vankó Gergely és Varga Sándor, aki egyben a műszaki szerkesztője és az első számtól kezdve illusztrátora is volt a Vándorbotnak. A lapot Verbászon nyomta a Zvezda Nyomda.

A Vándorbot 3–4. számának címlapja

Az irodalmi és kritikai folyóirat 1967-es, 3–4. számának címlapja Sinkó Ervin előtt tiszteleg, és hangsúlyozza, az újvidéki Magyar Tanszék gyakorlatilag fölszabadította a vajdasági magyar fiatalokat a cigányzenés, sivar kisvárosokban és sáros-poros falvakban rájuk telepedett tehetetlen tengődés alól. A folytatásban a lap korábbi szerzőinek munkái olvashatók, a költők közt új név Farkas Andrásé, a képzőművészeknél Rác Zsolté.

Izgalmas beleolvasni a szerkesztőségi üzenetek rovatába. Többen lelkesen támogatják a Vándorbotot. Magyar János például, aki bácskossutfalvi, Bezdánban élt, a zombori gimnázium magyartanára, 60 példányt kért a lapból, mert az előző számot diákjai az utolsó példányig eladták, és mielőbbi személyes találkozót szorgalmazott a szerkesztőség és tanítványai közt, hogy kifundálják az együttműködés későbbi módzatait. Lábadi Károly, a bácsgyulafalvi származású későbbi néprajztudós a környék és a Vajdaság irodalmi életének fölfrissítését látta a lapban Az olvasói levelek Bezdánból, Zombor-

ból, Temerinből, Újvidékről, Felsőhegyről, Szenttamásról, Gombosról, Szabadkáról érkeztek, sőt egy Čupriján szolgáló katona is levélben jelezte, hogy tetszik neki a lap. Többen nyomban munkatársnak is jelentkeztek. Úgy tűnik, jól terítette a lapot a szerkesztőség, és ötven évvel ezelőtt elolvasták az emberek az újságot, ez esetben folyóiratot, és mivel akkor még nem találták ki a kommentezés műfaját, nem voltak lusták tollat ragadni, levelüket megírni, borítékot és postabélyeget vásárolni, majd a postahivatalban föladni a küldeményt.

A szerkesztőség emellett igényes volt a beküldött munkákkal szemben. Egy bácstopolyai hölgy például a következő választ kapta beküldött írására: »Írásod megnyerte a szerkesztőség tetszését, és apróbb javításokkal használható is, mégsem közöljük, mert már így is az a vád ért bennünket, hogy sokat foglalkozunk szerelmi, szexuális kérdésekkel! Intim írásod később esetleg sorra kerül.« Egy újvidéki szerzőt nem tartalmi, hanem esztétikai okokból utasított el a szer-

kesztőség: »Írásod érdekes témát boncolgat, sok értékes gondolatot találtunk benne, viszont mégsem közölhetjük, mert nem alapos, főleg nem irodalmi feldolgozású, a téma viszont ezt megköveteli. Reméljük, hogy a közeljövőben még jobb írást kapunk Tőled.« Így szervezkedtek ötven évvel ezelőtt az ifjú moravicai művészetbarátok a Vándorbot havilap körül. Elszántan, keményen. Bizonyították, hogy a vidék nem kötelezően periféria. Hogy maradandót alkottak-e, hogy pusztán »sihederi kiélés« volt-e, ahogyan akkoriban állította valaki, nem az én tisztem megítélni. Viszont moravicaiként nem hagyhatom, hogy feledésbe merüljön az ötven évvel ezelőtti vállalkozás.

A *Vándorbot*nak sajnos mindössze hat száma látott napvilágot, bármennyit segített is Csubela Ferenc, bárhogy is ügyeskedett a főszerkesztő, hiába jelentkeztek előfizetők Ausztráliából is, a kassza kiürült, az alkotógárda szétszéledt, de zömmel – talán éppen a *Vándorbot*ban szerzett tapasztalatoktól buzdítva – megmaradtak a művészi pályán.”

